

TVORBA HLÁSEK ČESKÉHO JAZYKA

FONETIKA ČESKÉHO JAZYKA

- ◎ **samohlásky**
- ◎ čisté tóny

- ◎ při tvoření se od sebe liší:
 - ◎ velikostí čelistního úhlu
 - ◎ polohou jazyka
 - ◎ délkou tvoření zvuku

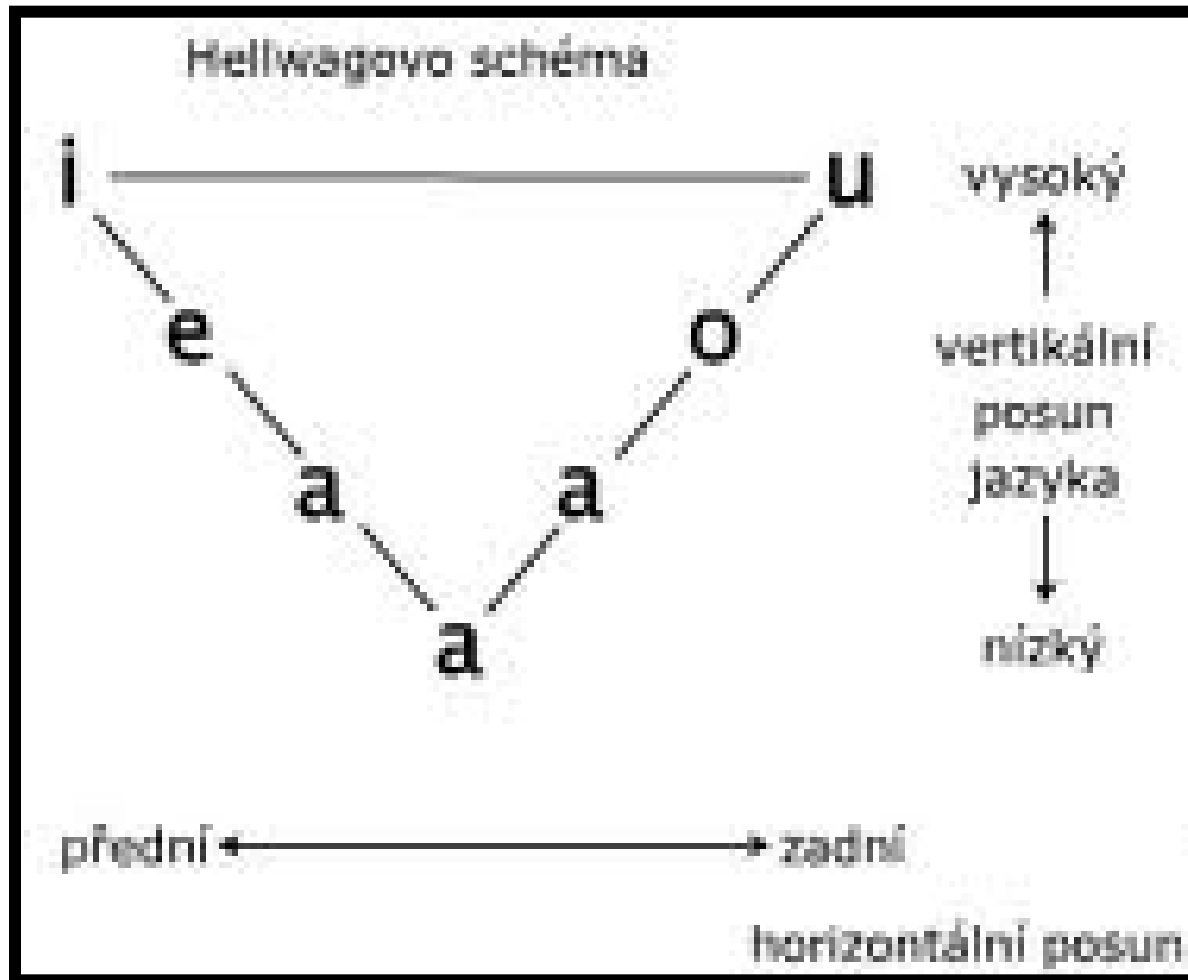
DIFTONGY - DVOJHLÁSKY

- ⦿ těsné spojení dvou samohlásek v jedné slabice
- ⦿ ou
- ⦿ au
- ⦿ eu

GRAFICKÁ PODOBA

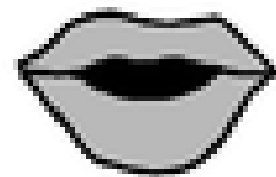
- Hláška i - dva grafémy - i/y

HELLWAGŮV TROJÚHELNÍK

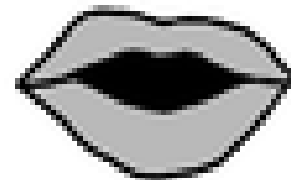
i

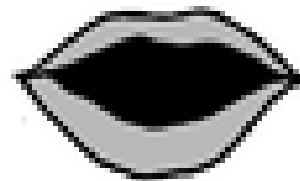
u

e

o

a

SOUHLÁSKY - KONSONANTY

- ⦿ nepravidelné šelesty, šumy a výbuchy
- ⦿ tvoří se na různých artikulačních místech
- ⦿ tvoří se různými způsoby

- ⦿ českých souhlásek je 25

SAMOHLÁSKY

- ◉ čisté tóny
 - ◉ při tvoření se od sebe liší:
 - ◉ velikostí čelistního úhlu
 - ◉ polohou jazyka a délkou tvoření zvuku
-
- ◉ úprava samohlásek patří k velmi obtížným
 - ◉ nesprávné tvoření vyplývá z velikosti čelistního úhlu

⦿ A

⦿ střední, nízká

⦿ neutrální poloha jazyka

⦿ velký čelistní úhel, rty se neúčastní

⦿ široké otevření úst se zvučným výdechem

E

- ◉ přední středová
- ◉ jazyk posunutý dopředu, vzhůru
- ◉ opírá se o dolní řezáky
- ◉ čelistní úhel je menší, rty sblíženy
- ◉ úplný patrový závěr

I

- přední, vysoká
- jazyk se opírá o plochu dolních řezáků
- úzký čelistní úhel, zuby téměř u sebe, zostřené rty
- pevný závěr

- ⦿ zadní, středová
- ⦿ jazyk posunut dozadu a stoupá
- ⦿ hrot jazyka se oddálí od řezáků
- ⦿ aktivní rty, menší čelistní úhel
- ⦿ pevnější patrohltanový závěr

U

- zadní vysoká
- jazyk zdvižen k měkkému patru
- oddálen od řezáků
- zvětšený objem úst
- rty dopředu, kratší, úzké

SOUHLÁSKY

- ◉ **dělení podle způsobu artikulace**
- ◉ **závěrové (okluzivy)**
- ◉ **úžinové (konstriktivy)**
- ◉ **polozávěrové (semiokluzivy)**

DĚLENÍ PODLE SLUCHOVÉHO DOJMU

- ⦿ výbuchové (explozivy)
- ⦿ třené (frikativy)
- ⦿ polotřené (afrikáty)

VÝBUCHOVÉ EXPLOZIVY (ZÁVĚROVÉ - OKLUZIVY)

- ⊙ při vytváření hlásky vznikne na určitý okamžik úplný závěr - okluze
- ⊙ je pak prudce zrušen - slyšitelný „výbuch“ (exploze)
- ⊙ p m b t d n t' d' ň k g

TŘENÉ - FRIKATIVY (ÚŽINOVÉ - KONSTRIKTIVY)

- ⊙ překážka pro výdechový proud není úplná - průchod se zúží štěrbinou (konstrikcí) - výdechový proud se „tře“
- ⊙ f v s z š ž j h ch l r ř

POLOTŘENÉ - AFRIKÁTY (POLOZÁVĚROVÉ - SEMIOKLUZIVY)

- ⊙ souhlásky obsahují v první artikulační fázi prvek závěrový - ve druhé fázi úžinový
- ⊙ c ě

DĚLENÍ PODLE MÍSTA ARTIKULACE

- ◉ obouretné (bilabiální) - p b m
- ◉ retozubné (labiodentální) - f v
- ◉ dásňové (alveolární) - t d n, c s z, l r ř, č š ž
- ◉ tvrdopatrové (palatální) - t' d' ň j
- ◉ měkkopatrové (velární) - k g ch
- ◉ hrtanové (laryngální) - h

P - 1. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

BILABIÁLNÍ

ZÁVĚROVÉ

NEZNĚLÉ

- ⊙ závěr rtů je proražen výdechovým proudem
- ⊙ rezonance v ústech - patrohltanový závěr je uzavřen
- ⊙ jazyk v neutrální poloze

B - 1. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

BILABIÁLNÍ

ZÁVĚROVÁ

ZNĚLÁ

- ◉ závěr rtů je proražen výdechovým proudem
- ◉ rezonance v ústech - patrohltanový závěr je uzavřen
- ◉ obouretný závěr je ale ve srovnání s P slabší
- ◉ hmatové vnímání - hrtan, brada, horní ret, koutky úst, tváře

M - 1. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

BILABIÁLNÍ

ZÁVĚROVÁ

ZNĚLÁ A NOSOVKA

- ⊙ závěr rtů je rozražen výdechovým proudem
- ⊙ je slabší než u b a p
- ⊙ měkké patro je uvolněno a část výdechového proudu uniká nosem

⊙ zrcátko

F - 1. ART. OKRSEK, LABIODENTÁLNÍ ÚŽINOVÉ, NEZNĚLÉ

- ◉ spodní ret se přibližuje k ostří horních řezáků, kde vzniká úžina pro výdechový proud
- ◉ hrot jazyka se opírá o dolní zuby

V- 1. ART. OKRSEK, LABIODENTÁLNÍ ÚŽINOVÉ, ZNĚLÉ

- ⊙ spodní ret je těsně pod horními zuby - ústní otvor je dost zúžený a zkrácený
- ⊙ měkké patro je uzavřeno, hlasivky se chvějí - znělost
- ⊙ odhmatávání - dolní ret, oblast pod bradou a temeno hlavy
- ⊙ správné postavení dolního rtu - zubů

T - 2. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

ALVEOLÁRNÍ

ZÁVĚROVÁ

NEZNĚLÁ

- ◉ dásňový výběžek tvrdého patra
- ◉ hrot jazyka je opřen o alveoly za horními řezáky
- ◉ větší čelistní úhel
- ◉ jazyk padá na spodinu ústní
- ◉ rty neutrální, měkké patro uzavírá vchod do nosní dutiny

D - 2. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

ALVEOLÁRNÍ

ZÁVĚROVÁ

ZNĚLÁ

- ⊙ hrot jazyka se celým svým obvodem přitlačí na alveolární oblouk a utvoří závěr
- ⊙ 2. závěr vytváří měkké patro a hltan - vytvoření ústní rezonance
- ⊙ prudké oddálení jazyka od alveolárního oblouku se zruší závěr
- ⊙ odhmatání - hrtan, dolní ret, oblast pod bradou

N - 2. ARTIKULAČNÍ OKRSEK, ZÁVĚROVÁ, ALVEOLÁRNÍ, ZNĚLÁ - NOSOVKA

- ⊙ závěr na alveolárním výběžku
- ⊙ měkké patro uvolňuje výdechovému proudu vstup do nosní dutiny - nosní zabarvení
- ⊙ postavení hrotu jazyka
- ⊙ rezonance nosní dutiny (zavřená huhňavost)
- ⊙ výdechový proud z nosu - zrcátko

ŤĎŇ - 3. ARTIKULAČNÍ OKRSEK
PALATÁLNÍ
ZÁVĚROVÁ
PÁROVÉ - Ť NEZNĚLÁ, Ď ZNĚLÁ

ŤĎ

- ◉ hrot jazyka se opírá o dolní řezáky
- ◉ vyklenutí hlavní masy jazyka k tvrdému patru
- závěr je velmi pevný
- ◉ čelistní úhel je velmi malý

Ň

- závěrová
- nepárová nosovka
- znělá
- měkké patro je volné a část výdechového proudu prochází nosem

S - 2. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

ALVEOLÁRNÍ

ÚŽINOVÁ TŘENÁ

OSTRÁ

NEZNĚLÁ

- ◉ koutky rtů jsou silně zostřené, zuby v klešťovitém skusu
- ◉ hrot jazyka se volně dotýká dolních řezáků
- ◉ zadní část jazyka tvoří oblouk klesající ke kořeni jazyka
- ◉ při výměně dentice počkat na stálé horní i dolní řezáky

Z - 2. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

ALVEOLÁRNÍ

ÚŽINOVÁ TŘENÁ

OSTRÁ

ZNĚLÁ

- hrot jazyka se opírá o spodní dásně a stěny dolních řezáků
- čelistní úhel je malý a spodní čelist je vysunuta mírně dopředu
- hláska nejčastěji vyvozována po hlásce s
- odhmatání - hrtan, oblast pod bradou, dolní ret, temeno hlavy

C - 2.ARTIKULAČNÍ OKRSEK
POLOZÁVĚROVÁ
ALVEOLÁRNÍ
NEPÁROVÁ
NEZNĚLÁ

- ◉ Malý čelistní úhel
- ◉ Zostřené rty

DVOUFÁZOVÁ ARTIKULACE

- ◉ vytvoří se úplný závěr - hrot jazyka se opírá o dolní dásně a zadní stěny spodních řezáků
- ◉ masa hrotu jazyka je vyklenuta k horní dásni - závěr se ruší postupně a plynule
- ◉ vznikne úžina - úzký průchod mezi jazykem a patrem - vzniká sykavý třecí šum
- ◉ čelistní úhel je malý, rty zúžené a protažené
- ◉ správné postavení rtů, jazyka a zubů

Š - 2.ARTIKULAČNÍ OKRSEK
ALVEOLÁRNÍ
ÚŽINOVÁ
NEZNĚLÁ A TUPÁ

- Hrot jazyka se zvedá k tvrdému patru až k alveolárnímu výběžku - tvoří se úžina
- Průchod pro výdechový proud je více vzadu

Ž - 2.ARTIKULAČNÍ OKRSEK

ALVEOLÁRNÍ

ÚŽINOVÁ

ZNĚLÁ A TUPÁ

- hrot jazyka a okraje se dotýkají alveolárního oblouku
- hřbet jazyka se zvedá k horní dásni - těmito místy prochází třený výdechový proud
- rty jsou vysunuty a zaokrouhleny, zuby od sebe vzdáleny
- identický mechanismus jako při š - rozdíl ve znělosti

Č - 2. ARTIKULAČNÍ OKRSEK
ALVEOLÁRNÍ
POLOZÁVĚROVÁ, NEZNĚLÁ, TUPÁ

- ◉ jedna z artikulačně nejtěžších hlásek
- ◉ nastavení rtů do kroužku, postavení jazyka

DVOUFÁZOVÁ ARTIKULACE

- ⦿ 1. fáze - vytvoří se úplná závěr - hrot jazyka se nadzvedne pod horní dásně
- ⦿ Hřbet jazyka se dotkne alveolárního výběžku
- ⦿ Hřbet jazyka stoupá šikmo pod patrový oblouk
- ⦿ Závěr se neexplozivním způsobem ruší
- ⦿ Vzduch ještě nevychází z ústní dutiny

- ⦿ 2. fáze
- ⦿ Vytváří se úžina - kterou se žene výdechový proud a naráží na ostří řezáků

R - 2. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

ALVEOLÁRNÍ

ÚŽINOVÁ, KMITAVÁ, ZNĚLÁ

- ◉ lem jazyka se dotýká alveol
- ◉ těsně za horními řezáky
- ◉ hrot jazyka je uveden do pohybu - zvýšený tlak artikulačního výdechového proudu
- ◉ úžina vytvořená hrotem jazyka se při kmitání zužuje a rozšiřuje
- ◉ hrot se přibližuje a vzdaluje od patra
- ◉ čelistní úhel je středně velký

Ř - 2. ARTIKULAČNÍ OKRSEK ALVEOLÁRNÍ, TŘENÁ, KMITAVÁ, ZNĚLÁ I POZIČNĚ NEZNĚLÁ

- ◉ podobná artikulace jako r - rozdíly - hrot jazyka je při ř napjatější
- ◉ vzdušný proud musí být silnější
- ◉ rychlejší a početnější kmity
- ◉ čelistní úhel je menší

L - 2. ARTIKULAČNÍ OKRSEK ALVEOLÁRNÍ, LATERÁLNÍ ZNĚLÁ, ÚŽINOVÁ, NEPÁROVÁ

- ⊙ hrot je přiložen na alveoly za horní řezáky
- ⊙ výdechový proud uniká oboustranně -
oboustranná úžina
- ⊙ v závěrečné fázi padá jazyk na spodinu ústní
- ⊙ přípravná cvičení na motoriku jazyka

J - 3. ARTIKULAČNÍ OKRSEK

PALATÁLNÍ

ÚŽINOVÁ - FRIKATIVA

NEPÁROVÁ A ZNĚLÁ

- hrot jazyka se opírá za dolními zuby
- zvednutím hřbetu jazyka se vytvoří úžina s tvrdým patrem
- čelisti jsou je nepatrně oddáleny

K - 4. ARTIKULAČNÍ OKRSEK, VELÁRNÍ ZÁVĚROVÁ, PÁROVÁ, NEZNĚLÁ

- ◉ artikulace vzadu v ústní dutině
- ◉ závěr mezi zadní částí hřbetu jazyka a přední částí měkkého patra
- ◉ hrot jazyka leží volně v ústech, rty jsou v neutrální poloze - malý čelistní úhel
- ◉ nácvik správného polykání

G - 4. ARTIKULAČNÍ OKRSEK, VELÁRNÍ
ZÁVĚROVÁ
PÁROVÁ, ZNĚLÁ

- od k se liší pouze znělostí

CH - 4. ARTIKULAČNÍ OKRSEK, VELÁRNÍ ÚŽINOVÁ NEPÁROVÁ A NEZNĚLÁ

- ⊙ jazyk je na spodině ústní
- ⊙ mezi měkkým patrem a zdviženým hřbetem jazyka se vytváří dyšný zvuk

H - 5. ARTIKULAČNÍ OKRSEK HRTANOVÁ ÚŽINOVÁ, NEPÁROVÁ

- ⊙ jazyk je v klidové poloze
- ⊙ znělost a úžina se tvoří v hrtanu třením výdechového proudu o stěny hlasivek

LITERATURA

- ◎ KRAHULCOVÁ, B. *Dyslalie, patlavost*. Praha, Beakra: 2007. ISBN 978-80-903863-0-3.
- ◎ KLENKOVÁ, J. *Kapitoly z logopedie II., III.* Brno, Paido:1999. ISBN 80-85931-62-1